

**Центральний відділ з питань нотаріату Управління нотаріату
Південного міжрегіонального управління
Міністерства юстиції (м. Одеса)**

**Роз'яснення щодо вчинення кримінально -
протиправного діяння під впливом фізичного
або психічного примусу**

Зміст

Преамбула.....	3
I. Зміст статті 40 Кримінального кодексу України.....	4
II. Фізичний примус і його види.....	5
III. Крайня необхідність.....	6
IV. Психічний примус.....	7
V. Висновок.....	8

Фізичний або психічний примус під час війни

Преамбула

У реаліях російської агресії та масового застосування окупаційними військами насильства з метою захоплення влади особливо актуальним стає відповідальність особи за дії або бездіяльність, вчинені під впливом фізичного або психічного насильства з боку представників окупаційних військ.

Під час війни вже були зафіксовані випадки, коли людина усвідомлювала небезпечність своїх вчинків і передбачала їх шкідливі наслідки, але, перебуваючи під впливом безумовно переважаючої сили примусу, була позбавлена можливості керувати своїми вчинками і поставлена в необхідність чинити саме так, а не інакше. Тому виникає питання: якщо людина поставлена внаслідок насильства (примусу) в неподолану необхідність заподіяти шкоду і ця необхідність була створена іншою людиною, подолати яку було неможливо, то чи відповідає вона за заподіяну шкоду?

Розділ VIII Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначає обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння. Тобто якщо особа під впливом цих обставин вчинить дію чи бездіяльність, яка містить ознаки кримінального правопорушення, вона не буде притягнута до кримінальної відповідальності, оскільки ці дії спрямовані на захист інтересів громадян, суспільства та держави, і тому вони визнаються суспільно корисними або суспільно прийнятними і не є протиправними.

Однією з таких обставин є вчинення кримінально протиправного діяння під впливом фізичного або психічного примусу, що визначено статтею 40 КК України.

I. Стаття 40 Кримінального кодексу України. Фізичний або психічний примус

1. Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками.

2. Питання про кримінальну відповідальність особи за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо ця особа зазнала фізичного примусу, внаслідок якого вона зберігала можливість керувати своїми діями, а також психічного примусу, вирішується відповідно до положень статті 39 цього Кодексу.

II. Фізичний примус і його види

Відповідно до частини першої статті 40 КК України не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками.

Наприклад, особа внаслідок тортур розголосила відомості, що містять державну таємницю. Оскільки вона вчинила це всупереч власній волі, її не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності.

Фізичний примус - це застосування до особи фізичного насильства з метою примусити її вчинити певні протиправні дії або не вчинити певні дій, які особа повинна була б вчинити (бездіяльність) всупереч її волі.

Є два види фізичного примусу:

1. такий, що позбавляє особу, до якої застосовується, фізичної можливості вчинити на власний розсуд (наприклад, зв'язування, позбавлення волі, заподіяння тілесних ушкоджень, що призвели до втрати свідомості тощо);

2. спрямований на те, щоб психологічно зламати особу та змусити її вчинити протиправне діяння (наприклад, мордування, катування тощо).

У разі застосування фізичного примусу, який повністю виключає можливість особи діяти на власний розсуд, кримінальна відповідальність особи за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам повністю виключається на підставі частини першої статті 40 КК України.

У разі, якщо особа зберігала можливість керувати своїми діями, як визначено частиною другою статті 40 КК України, особа не підлягає такій відповідальності за тих самих умов, що і при крайній необхідності.

III. Крайня необхідність

Крайня необхідність – це заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами (частина перша статті 39 КК України).

У цьому разі відповідальність за завдання шкоди правоохоронюваним інтересам настає тільки у випадку перевищення меж крайньої необхідності, тобто, якщо заподіяна шкода є більшою за, ніж відвернена шкода.

Питання про відповідальність особи, яка заподіяла шкоду, знаходячись на момент вчинення діяння під впливом психічного примусу або переборного фізичного примусу, коли залишається свобода вибору певного варіанта поведінки, вирішується за правилами крайньої необхідності.

Так, до прикладу, дії касира банку, який під загрозою застосування вогнепальної зброї передає цінності нападнику, можуть бути визнані як такі, що не підлягають під відповідальність за ККУ.

Разом з тим не виключається відповідальність особи, яка примусово вчинила крадіжку під впливом завдання побоїв або загрози спричинення шкоди здоров'ю, коли у неї залишалась можливість вибору варіанта правомірної поведінки при прийнятті рішення про вчинення такого злочину.

Умови, що визначають правомірність крайньої необхідності:

1. наявність небезпеки заподіяння шкоди об'єкту захисту;

2. небезпека, що

виникла повинна бути наявною, дійсною, тобто вона виникла, існує і ще не минула;

3. небезпека повинна бути невідворотною, а її усунути неможливо без заподіяння шкоди іншим цінностям, також охороняються правом;

4. шкода має наноситися так званим третім особам, якщо шкода завдається нападаючому, то вчинене розглядається за правилами про необхідну оборону;

5. особа завдає шкоди, будучи зобов'язаним або вимушеної до цього об'єктивними обставинами;

6. заподіяно шкоду повинен бути менше, ніж відвернена шкода.

IV. Психічний примус

Психічний примус - вплив на психіку особи з метою змусити її всупереч власній волі вчинити або утриматись від вчинення певних протиправних дій.

Наприклад:

- погроза вчинення стосовно особи фізичного насильства;
- застосування або погроза застосування насильства щодо рідних, близьких, інших осіб;
- знищення або погроза знищення майна, що належить особі, його рідним або близьким;
- погроза розголошення відомостей, які особа бажає зберегти в таємниці.

Відповідальність особи за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у випадках застосування психічного примусу вирішується за правилами крайньої необхідності (стаття 39 КК України), а психічний примус у даному разі є обставиною, що виражає небезпеку.

Наприклад, не є кримінально протиправним діянням надання доступу до каси касиром, якому погрожує вбивством озброєний грабіжник. Однак, за вчинення крадіжки у зв'язку зі скрутним матеріальним становищем сім'ї, наприклад, відсутністю харчів, доведеться понести кримінальну відповідальність.

При виключенні кримінальної протиправності діяння на підставі статті 40 КК України підлягають оцінці характер та ступінь фізичного примусу, індивідуальні фізичні можливості особи, психічний стан, зокрема, у момент застосування фізичного чи психічного примусу.

Підлягає кримінальній відповідальності особа, яка, перебуваючи під впливом фізичного чи психічного примусу, зберігала можливість керувати своїми діями, при цьому не перебуваючи в стані крайньої необхідності

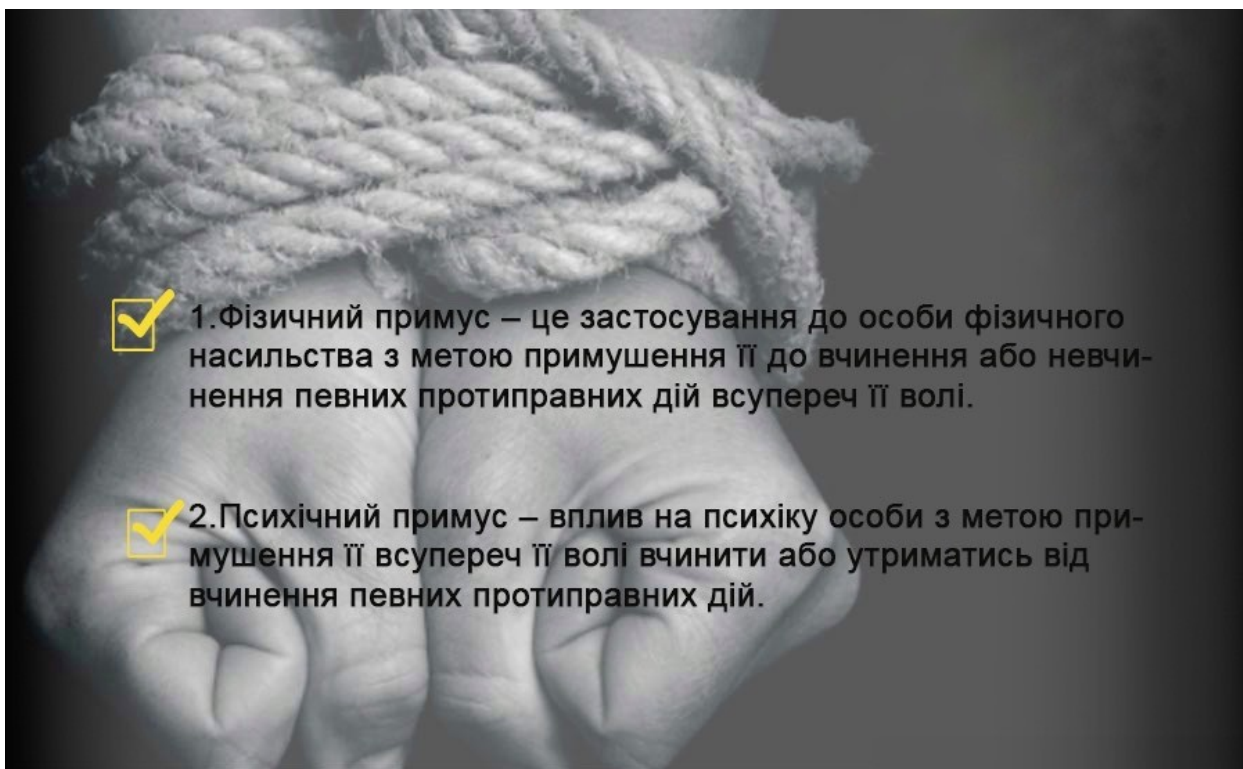
У разі якщо особа визнається винною у вчиненні кримінального правопорушення, застосування щодо неї фізичного чи психічного примусу з метою змусити її вчинити це кримінальне правопорушення є обставиною, що пом'якшує відповідальність (пункт 6 частини першої статті 66 КК України).

Деякі випадки застосування фізичного або психічного примусу передбачені законом як самостійні склади кримінальних правопорушень, наприклад, статтями 377, 398, 405 КК України.

V. Висновок

ОСОБА ЗВІЛЬНЯЄТЬСЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ЯКЩО ВОНА СВОЄЮ ДІЄЮ (БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ) ЗАВДАЛА ШКОДУ ПРАВООХОРОНЮВАНИМ ІНТЕРЕСАМ ПІД ВПЛИВОМ ФІЗИЧНОГО ЧИ ПСИХІЧНОГО ПРИМУСУ, ВНАСЛІДОК ЯКОГО НЕ МОГЛА КЕРУВАТИ СВОЇМИ ВЧИНКАМИ.

1. Фізичний примус – це застосування до особи фізичного насильства з метою примушення її до вчинення або невчинення певних протиправних дій всупереч її волі.

2. Психічний примус – вплив на психіку особи з метою примушення її всупереч її волі вчинити або утриматись від вчинення певних протиправних дій.